

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ГУМАНІСТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Семенюк М.М. (м. Запоріжжя)

Анотація

В статті розглядаються питання об'єктивної економічної обумовленості формування в країнах з розвинутою ринковою економікою гуманістичного менеджменту; обґрунтовується необхідність створення в нашій країні концептуальних основ, політичних, правових, організаційно-економічних, ідейно-виховних та інших механізмів оволодіння цим типом менеджменту у всіх сферах і на всіх рівнях управління сучасною трансформацією і розвитком українського суспільства та його інтеграцією у світове співтовариство.

Ключеві слова

ЗАГАЛЬНО-ІСТОРИЧНА СУТНІСТЬ РИНКОВИХ ВІДНОСИН, КОНКРЕТНО-ІСТОРИЧНА СУТНІСТЬ ПРОСТОГО ТОВАРНОГО ВИРОБНИЦТВА, КАПІТАЛІСТИЧНА СТАДІЯ РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА СУЧАСНА СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНА РИНКОВА ЕКОНОМІКА, ГУМАНІСТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ, ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО, ВЗАЄМНОПРИЙНЯТИЙ БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ.

Вступ

Найціннішим для практичної діяльності людини і суспільного розвитку в цілому є глибоке і всебічно обґрунтоване наукове знання та наукові теорії. Саме цього, на наш погляд, найбільше не вистачає нам для практичної реалізації безпрецедентного і складного процесу трансформації тоталітарного суспільства в суспільство демократичне, громадянське на основі демонтажу антиринкової, державної, планово-директивної економіки: формування сучасної соціально-орієнтованої ринкової економіки, переходу в системі управління від бюрократичного, адміністративно-командного менеджменту з імітацією використання економічних методів управління до менеджменту гуманістичного.

Мета статті:

- проаналізувати економічну природу гуманістичного менеджменту;
- обґрунтувати сутність гуманістичного менеджменту.

Обговорення проблеми

Наукове осмислення сутності гуманістичного менеджменту в нашому суспільстві є своєрідним продовженням і розвитком дискусій з приводу старої і всім відомої проблеми оптимального поєднання адміністративно-командних та економічних методів управління у всіх сферах суспільного життя і, насамперед, в економіці. Перші, як відомо, реалізуються при опорі на авторитет або адміністративний чи законодавчий примус беззаперечно виконувати всіма підлеглими органами і структурами владної ієрархії, та рядовими учасниками суспільних процесів команди вищих органів і структур ієрархії влади та системи управління. Економічні ж методи здійснюють керівництво суспільними процесами, опираючись на інтереси об'єктів управління,

сприяючи паралельно, при необхідності, науковому усвідомленню ними своїх інтересів та їх інтеграції в інтереси колективні та суспільні.

Об'єктивним критерієм оптимального поєднання адміністративно-командних і економічних методів управління, на наш погляд, повинно бути реальне співвідношення в кожний конкретний момент екстремальних (форс-мажорних) і нормальних (штатних) умов реалізації процесів функціонування і розвитку суспільства. Це означає, що в кожний конкретний момент управління суспільними процесами питома вага та інтенсивність використання адміністративно-командних та економічних методів повинна співпадати з структурно і функціонально з реальним співвідношенням обсягів і інтенсивності пульсації екстремальних і нормативних умов протікання цих процесів. При цьому слід враховувати можливості та наслідки об'єктивізації суб'єктивного і суб'єктивізації об'єктивного в управлінських процесах. Коли така адекватність порушується несвідомо (із-за неправильного визначення реального співвідношення екстремальних нормальних умов) або навпаки – свідомо, коли критична маса управлінської еліти, що зрослась свідомістю, звичками, ментальністю з вигодами і привілеями адміністративно-командного, тоталітарного управління і штучно намагається зберегти, збільшити і навіть створити нові екстремальні умови для виправдання збереження та гіпертрофії зручних і вигідних для неї адміністративно – командних методів управління.

Якщо абсолютне домінування адміністративно-командних методів управління в історичному розвитку теорії і практики менеджменту було, згідно відомої гегелівської тріади, “тезою”, перехід в найбільш розвинутих країнах до структурного і функціонального домінування економічних методів управління – “антитезою”, то місія гуманістичного менеджменту – стати “синтезом” цих двох попередніх ситуацій.

Проте, такий підхід зразу ж ставить слідуючи питання:

- що є об'єктивною основою цього синтезу, яка економічна природа гуманістичного менеджменту;
- що інтегрується в “знятому вигляді” в цьому синтезі з “тези” та “антитези”, тобто, що і як синтезує гуманістичний менеджмент із адміністративно-командних та економічних методів управління та як він комбінує в новій якості менеджменту їх компоненти;
- яка цільова функція гуманістичного менеджменту в економіці та інших сферах суспільного життя;
- які основні вимоги пред'являє гуманістичний менеджмент як інструмент і механізм управління до суб'єктів і об'єктів управління;
- як забезпечити задоволення цих вимог в нашому суспільстві щоб отримати нову якість суспільного і особистого життя.

Рамки даної статті дають можливість відповісти хоча б стисло тільки на перше з цих питань, що і відповідає назві даної статті. Кожний тип менеджменту є, з одного боку, продуктом історичного розвитку певної економічної системи і особливостей конкретного історичного

стану її розвитку, а з другого боку, адекватним і ефективним інструментом цього розвитку. Тому пізнання економічної природи гуманістичного менеджменту вимагає розкриття загально-історичної сутності системи економічних відносин ринкового типу, а також конкретно-історичної сутності кожного історичного етапу їх розвитку і, насамперед, сучасної соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Що стосується загально-історичної сутності ринкової економіки, то, нажаль, у вітчизняній та зарубіжній літературі досі відсутня сама спроба її лаконічного визначення. Зустрічається відома спроба визначити її як економіку, в якій продукт створюється виробником не для свого споживання, а для продажу і поступає споживачеві не безпосередньо, а через обмін на ринку. Звідси назва “ринкова економіка”. Але, на нашу думку, по-перше це не загально-історична сутність, а специфічний механізм продуктообігу. По-друге – назва таких складних явищ не завжди виражає їх саму глибоку сутність, а частіше їх найбільш яскраві форми прояву. Інші автори підміняють визначення загально-історичної сутності ринкової економіки характеристикою її основних компонентів або принципів функціонування.

Загально-історичною сутністю ринкових відносин слід вважати найважливішу, найстійкішу їх властивість, яку вони зберігають на протязі всього періоду свого існування у всіх народів. На нашу думку, вона полягає в тому, що ринкова економіка завжди і скрізь була, є і в науково прогнозованому майбутньому буде економікою відплатно (краще на російській мові) “возмездно” – еквівалентних відносин. Це своєрідний “генетичний код” даної економічної системи, який розгортається розвивається і конкретизується на всіх етапах її розвитку в конкретно-історичну сутність кожного стану. Так, конкретно-історичною сутністю першого етапу розвитку ринкової економіки – простого товарного виробництва є те, що тут власник засобів виробництва одночасно є і виробником товару і менеджером всіх стадій свого господарського процесу. Проте, розвиток цього стану в силу різних умов господарювання, різних здібностей, включаючи іноді і кримінальні, призвів в процесі вільної конкуренції до розшарування і формування у суспільстві з ринковою економікою двох основних класів – капіталістів (власників засобів виробництва) і найманих працівників, втративши ці засоби. Відносини між ними стають антагоністичними, породжують експлуатацію і класову боротьбу, революцію та соціалістичні соціальні екскременти. Конкретно-історичною сутністю цього другого, капіталістичного стану розвитку ринкової економіки стає перетворення людського фактору і, насамперед, найманої робочої сили в об’єкт жорстокої економії капіталу. Зекономлений на оплаті праці капітал спрямований на створення нових підприємств та модернізацію старих для забезпечення капіталістом своєї конкурентної переваги над іншими. Хто ігнорував ці невблаганні об’єктивні, сутності вимоги, той розорився і

поповнював армію найманих працівників. Економія капіталу на оплаті праці найманих працівників була і в більшості країн ще залишається епіцентром капіталістичної конкуренції. Спроби подолати антагонізми цього етапу розвитку ринкової економіки за допомогою створення політичних партій, озброєних революційною теорією, і приведення до влади робітничого класу зазнали природного краху, оскільки всяка влада розбещує, абсолютна влада розбещує абсолютно всіх і кожного, окремих людей, партії, класи і цілі народи. Питання тільки часу. Безнадійно стійких до такого розбещення вона просто не пропускає в свої ніші, а випадково пропустивши – негайно вирівнює їх з своїх ніш. Така вже сутнісна природа влади, якщо вона не контролюється народом як її джерелом.

Для переходу до третього стану – соціально-орієнтованої ринкової економіки і подолання антагонізмів капіталістичної стадії, як показала історична практика передових країн, потрібні не політичні революції, а докорінні зміни якості, місця та ролі людського фактору в соціально-економічному розвитку суспільства. Ці зміни стають можливими на основі сучасної світової науково-технічної революції. Остання робить основним джерелом багатства не фізичну, а розумову творчу працю, яка відрізняється своєю продуктивністю не в 5-10 разів, як фізична, а в сотні і тисячі раз у різних робітників. Епіцентром конкуренції бізнесменів стає не експлуатація найманої праці, а ринок праці. Конкурентну перевагу додержує той бізнесмен, який першим ринку раці знаходить і вербує найбільш талановитих працівників і розумно – щедро вкладе свій капітал в їх здоров'я, добробут та розвиток необхідних для свого бізнесу професійних і людських якостей. На наших очах в найбільш розвинутих країнах формується конкретно-історична сутність нового, третього етапу розвитку ринкових відносин – соціально-об'єктивної ринкової економіки. Вона полягає в тому, що людський фактор поступово перетворюється із об'єкту жорсткої економії капіталу в об'єкт самого прибуткового його інвестування. Саме це і виступає глибинною детермінантою економічної природи гуманістичного менеджменту в економіці та всіх інших сферах суспільного життя. Цей новий історичний тип менеджменту діалектично синтезує в собі, як економічні так і адміністративно-командні методи управління, але підпорядковує їх використання забезпеченню взаємоприйнятого балансу інтересів суб'єктів і об'єктів управління усіх суспільних процесах. Вказаний баланс інтересів означає таке їх співвідношення і взаємодію, які забезпечують однакове збереження чи поліпшення ефективності їх рольового функціонування, а в екстремальних умовах – вимушене і тимчасове але однакове погіршення цього функціонування. Завдяки цьому, гуманістичний менеджмент здійснює свій зворотний стабілізуючий і стимулюючий вплив на зростання соціально-економічної ефективності соціально-орієнтованого ринкового господарювання та підвищення якості функціонування всіх інших сфер суспільного життя.

Висновки

Гуманістичний менеджмент є не суб'єктивним витвором теорії і практики управління, а об'єктивно обумовлений загально-історичною сутністю ринкової економіки як економіки еквівалентних відносин. Остання на сучасному етапі проявляється в сутності більш поверхового порядку – конкретно-історичній сутності соціально-орієнтованої ринкової економіки. Остання полягає в функціонуванні все більшої частини людського фактору як об'єкту самого вигідного і прибуткового вкладання капіталу. В зв'язку із зростаючою інтенсивністю інтеграції економіки з усіма іншими сферами суспільного життя в найбільш розвинутих країнах гуманістичний менеджмент набуває універсального характеру, що вимагає радикальних змін в теоретичній і практичній підготовці всіх управлінських кадрів.

В кожний конкретний момент гуманістичний менеджмент має об'єктивні соціальні та демографічні межі застосування. Він є ефективним і демонструє свої історичні переваги тільки тоді, коли його об'єктами є інвестиційно-приваблива частина людського фактору, а також, ті працівники, які реально і свідомо намагаються бути інвестиційно-привабливими для своєї сім'ї, держави, роботодавця і самого себе. Застосування гуманістичного менеджменту поза цими межами (по відношенню, наприклад, до наркоманів, алкоголіків, хронічних ледарів та людей байдужих до формування та розвитку своєї особистості) лише компрометує його і позбавляє мотиваційної функції в формуванні та розвитку громадянського суспільства і кожного його члена як самодостатнього громадянина. Від успіхів в формуванні системи гуманістичного менеджменту в Україні та інших країнах з перехідною економікою в значній мірі залежать точність і прогресивність орієнтирів розвитку суспільних наук, здійснення економічних, політичних та інших реформ, соціально-економічна ефективність ринкового господарювання та якість функціонування всіх інших сфер суспільного життя.

Перспективи подальших наукових досліджень:

- ✓ розробка концепції гуманістичного менеджменту;
- ✓ шляхи оптимізації гуманістичного менеджменту як нової парадигми XXI століття.

Джерела

1. Сохань Л.В., Сохань И.П. Феномен трансформации капитализма и человек // Социологические исследования – 2000. №8. – С. 117.
2. Голубев К.И. История менеджмента: тенденция гуманизации – СПб – Издательство “Юридический центр Пресс”. – 223 с.
3. Державне управління в Україні: організаційно-правові засади: Навч. посібник / Н.Р. Нижник, С.Д.Дубенко, В.І.Мельниченко та ін. – К.: Виробництво УАДУ, 2002. – 164 с.

Стаття надійшла 10.10.2005 р.